

Geliş Tarihi:

03.05.2024

Kabul Tarihi:

20.06.2024

Yayımlanma Tarihi:

28.06.2024

Kaynakça Gösterimi: Yiğit Özüdoğru, H. (2024). Cumhuriyet dönemi coğrafya dersi öğretim programları (1924-2024). *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(49), 1714-1737. doi:10.46928/iticusbe.1477944

CUMHURİYET DÖNEMİ COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI (1924-2024)

Araştırma

Hülya Yiğit Özüdoğru

Sorumlu Yazar (Correspondence)

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

hulya.yigit@hbv.edu.tr

Hülya YİĞİT ÖZÜDOĞRU, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünde görev yapmaktadır. Sosyal politika, göç, coğrafi sorgulama becerisi ve coğrafya öğretim programları ile ilgili çalışmaları bulunmaktadır.

CUMHURİYET DÖNEMİ COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI (1924-2024)

Hülya Yiğit Özüdoğru
hulya.yigit@hbv.edu.tr

Özet

Öğretim programları, milli eğitimin amaçlarının gerçekleşmesi ve istenilen niteliklere sahip bireyler yetiştirebilmek için cumhuriyetin kuruluşundan itibaren pek çok defa değiştirilmiştir. Bu çalışma cumhuriyetin ilanı ile birlikte liselerde uygulanan coğrafya dersi öğretim programlarının değiştirilmesinin gerekçelerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Bu gerekçelere bağlı olarak coğrafya dersi öğretim programlarının nasıl oluşturulduğu, öğrenciler için hangi konuların daha önemli hale geldiği, coğrafyanın ders saatlerine nasıl yansıdığı belirlenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) kararları, doküman incelemesi tekniği ile analiz edilmiştir. 1924 tarihli ilk coğrafya programından itibaren 2024 yılında uygulamaya konulan son programa kadar otuz bir program belirlenmiştir. Bu programlara TTKB Kurul Kararları ve Tebliğler Dergisinden erişilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak 1924 tarihli programdan edinilen üç yıllık deneyim sonrasında 1927 tarihinde ek program hazırlanmıştır. Bu programda, derslerin yoğunluğundan dolayı öğretmenlerin öğrenciyi derslerde aktifleştiremediği belirtilerek coğrafya ders saatleri artırılmıştır. İkinci önemli gerekçe, 1971 tarihli programda öğrencileri yükseköğretime hazırlamak olarak gösterilmiştir. Üçüncüsü 1982 yılında uygulamaya konulan program gerekçesinde ortaya çıkmıştır. Türkiye'yi tanıtmak ve vatani sevdirmek önemli görülmüş, bunun için Türkiye coğrafyası konuları artırılmış, Türkiye coğrafyası derslerinin okutulduğu sınıfların ders saati ikiye çıkarılmıştır. Dördüncüsü 2005 yılında uygulamaya konulan program gerekçesinde belirlenmiştir. Kendinden önceki programların genel olarak program yaklaşımından uzak ve bilgi aktarmaya yönelik yalnızca konu sıralamasından ibaret olması, coğrafya biliminin güncelliğinin programlara yansıtılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak coğrafya dersi öğretim programları hazırlanırken edinilmiş tecrübeler, programların yoğunluğu, yükseköğretime hazırlık, vatan sevgisi, güncel gelişmeler ve bireylerin istenen niteliklere sahip olması göz önünde bulundurulmuştur. Çözüm olarak ders saatlerini artırma, konu yoğunluğunu azaltmak için belirli konuları programdan çıkarma, öğretim süresini üç yıldan dört yıla yükseltme gibi yöntemler bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ortaöğretim, Coğrafya, Öğretim Programı, Kurul Kararı, Ders.

JEL Sınıflandırması: I280

GEOGRAPHY CURRICULA IN THE REPUBLICAN PERIOD (1924-2024)

Abstract

Curricula, have been changed many times since the foundation of the Republic in order to raise individuals with desired qualifications. This study was conducted to determine the reasons for changing the geography curricula that started to be implemented in high schools with the proclamation of the Republic. Depending on these reasons, it was determined how the geography curricula were formed, which subjects became more important for students, and how geography was reflected in the course hours. Historical research method, one of the qualitative research methods, was used in the study. The decisions of the Board of Education were analyzed by document analysis method. thirty curricula were determined starting from the first geography curriculum dated 1924 to the last curriculum implemented in 2024. First, after three years of experience with the 1924 curriculum, an additional curriculum was prepared in 1927. In this curriculum, it was stated that teachers could not activate students during class due to the intensity of the course and geography course hours were increased. The second important step emerged in the rationale of the curriculum implemented in 1982. Introducing Turkey and making students love their homeland were considered important, and for this reason, the subjects of Turkish geography were increased, where Turkish geography courses were taught, were increased to two. The third important development was identified in the justification of the curriculum implemented in 2005. It has been emphasized that the previous curriculum were primarily focused on simply listing topics and were far removed from a comprehensive programmatic approach and curriculum should reflect the contemporary relevance of the science of geography. As a result, while preparing the geography curriculum, the experiences gained, the intensity of the curricula, patriotism, current developments and the desired qualifications of individuals were taken into consideration. As a solution, methods such as increasing course hours, removing certain subjects from the curriculum to reduce the intensity of the course, and increasing the teaching period from three to four years were found.

Keywords: Secondary Education, Geography, Curriculum, Board Decision, Course

JEL Classification: I280

GİRİŞ

Eğitim bireyin hayatı boyunca devam eden, kendisi için gerekli olan davranışların oluşmasında rol aldığı ve bu esnada davranış kazandığı bir süreç olarak kabul edilir (Taşpınar, 2016). Bu süreç içerisinde bireyin eğitimi formel ve enformel şekilde devam edebilmektedir. Formel eğitim yaygın ve örgün olarak bireylerin davranışlarının değiştirilmesine katkı sağlamaktadır. Örgün eğitim, birbirine dayalı ve hiyerarşik bir yapıda eğitim kademelerinden oluşan amaçları ve zorunlu olup olmadığı yasalarca belirlenmiş eğitimidir (Görgeç, 2019). Türkiye’de eğitim sistemi örgün eğitim kapsamında ana okuldan başlayarak ilk, orta, lise ve yükseköğretim şeklinde kademelenir. Örgün eğitimin ilk, orta ve lise kademesinde dört yıllık eğitim zorunludur. Bu kademelerin her birinin eğitim sisteminin hedeflerine ulaşmasında farklı görevleri bulunmaktadır. Bu kademelerde bulunan okullar, kendi niteliklerine göre eğitimin genel ve özel hedeflerine hizmet etmektedir. Bu hedeflerin gerçekleşmesinde kullanılan temel araçlardan biri öğretim programlarıdır. Milli eğitimin hedefleri doğrultusunda öğrencilere uygulanan öğretim programları, okulların özelliklerine göre çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilikten dolayı da öğrenciler ilgi ve kabiliyetleri doğrultusunda belirledikleri okullarda öğrenimlerine devam etmektedirler.

Eğitim programı, milli eğitimin amaçlarının gerçekleşmesi için öğrenme ve öğretme süreçlerini kapsayan öğretim programları ile bu programların dışındaki eğitim faaliyetlerinin tümüdür (Küçükahmet, 2009). Öğretim programı ise eğitim programları kapsamında olup çeşitli sınıflarda ve derslerde öğrencilerin kazanması istenen bir dersin içerik, beceri ve değerlerinin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan kılavuzlardır (Demirel, 2010; Dirik 2015; Taşpınar, 2016). Öğretim, öğrenmenin belirli amaca yönelik olarak okullarda planlı bir şekilde yürütülen boyutudur ve öğretim süreci ile hayata geçer (Şahin, 2015; Taşpınar, 2016). Demirel’e (2010) göre öğretim programı derslerde öğretilecekleri gösteren bir plan, öğretim de bu planın uygulanmasıdır.

Öğretim programlarının hazırlanmasında pek çok değişken etkilidir. Bu değişkenler ekonomik, politik, toplumsal, doğal, düşünsel, sanatsal, bilimsel ve teknik gelişmeler ile bireysel özellikler altında ele alınabilir (Sönmez ve Alacapınar, 2015). Bir öğretim programının zaman içinde mutlaka değiştirilme veya yenilenme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı ülkede yaşanan sosyal, siyasal, bilimsel, kültürel, teknolojik ve ekonomik gelişmeler, öğretim programlarının düzenli olarak gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Bu gözden geçirmeleri öğretim programlarının iyileştirilmesi ve milli eğitimin hedeflerine ulaşma çabası olarak görmek mümkündür. Öğretim programları hazırlanırken yeni eğitim ihtiyaçları, pedagojik gelişmeler, toplumsal değer yargılarında ortaya çıkan değişimler, bireylerin ihtiyaçları, araştırma sonuçları, ulusal ve uluslararası standartlar gibi pek çok faktör göz önünde bulundurulmaktadır (Özçelik, 2016). Görgeç’e (2019, s. 16) göre bunlar; “toplum, birey ve konu alanı kaynaklarıdır”. Bu üç alanı da kapsayan haliyle öğretim programlarının hazırlanması, güncellenmesi ve değiştirilmesi devam eden karmaşık bir süreçtir.

Öğretim programı geliştirme başlıca üç aşamadan oluşur: Bunlar; planlama, uygulama ve değerlendirmedir. Program geliştirmenin ilk aşaması programın planlanmasıdır. Programa ilişkin düşünme ve tasarlama aşaması olan planlama aşamasında programcılar, öğretmenler ve öğrenciler için bir karar alırlar. Programın uygulama aşaması, planların uygulamaya geçirilme aşamasıdır. Değerlendirme aşamasında sonuçlar belirlenmekte, istenilen başarıya ulaşılamaması durumunda program değiştirilmekte ya da revize edilmektedir. Dolayısıyla programın değerlendirme sonuçları, programa süreklilik kazandırmak ve yaygınlaştırmak için izlenmektedir (Görgeç, 2019). Bu üç aşamanın öncesinde ise ihtiyaç belirleme aşaması gelmektedir. İhtiyaç belirleme aşamasında “Bireyin, toplumun, doğanın ve öğretim programı hazırlanacak olan bilim alanının ihtiyacı nedir?” sorusuna cevap aranır (Tuncel, 2021). Esasında bir öğretim programı geliştirme çalışmasında, değerlendirme ve ihtiyaç belirleme aşaması birbirlerini besleyerek devam eden bir süreçtir. Bu beslenme sonucunda öğretim programında ihtiyaca uygun olmayan yönler tespit edilirken aynı zamanda ihtiyacın ne olduğu anlaşılmaya çalışılır.

Her bir eğitim programının mutlaka bir eğitim felsefesi olmalıdır. Türkiye’de hazırlanan programların felsefi ve toplumsal temelleri de başta, Atatürk ilkeleri olmak üzere anayasa ve yasalar, kalkınma planları, hükümet programları, milli eğitim şuraları doğrultusunda yapılandırılmaktadır (Demirel, 2010). Öğretim programlarının temel ilkeleri belirlendikten sonra, 2017’de diğer programlarla birlikte coğrafya programında bir ilk olarak eğitim konusunda paydaş kurum ve kuruluşların hedefleri de göz önünde bulundurulmuştur. 2017 ve 2024 yılında taslak programların askıya çıkarılma uygulaması ile kamuoyunun görüşü alınmıştır. Ayrıca 2018 coğrafya programının hazırlık aşamasında hükümetin 2023 eğitim vizyonu, Avrupa Birliği Müktesebatı ve İlerleme Raporu, UNESCO, TÜBİTAK vb. kurumların raporları, Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi, farklı ülkelerin öğretim programları ile Türkiye’deki eğitim konusunda uzmanlaşan yabancı bilim insanlarının raporlarına da başvurulmuştur (Kırkkeser, 2021).

Türkiye Cumhuriyeti’nde Tevhidi-i Tedrisat yasasının çıkarılmasıyla birlikte eğitim öğretim faaliyetlerinin tümü, Millî Eğitim Bakanlığının çatısı altında toplanmıştır. Halen bu Bakanlık bünyesinde bulunan Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB), eğitim ve öğretim plan ve programları ve ders kitapları üzerine çalışmalar yürütmek amacıyla 1926 yılında Millî Talim ve Terbiye Dairesi adıyla kurulmuştur (TTKB, 2022). Bu tarihten itibaren TTKB tarafından alınan kararlarla, okulların öğretim programları hazırlanmakta, değiştirilmekte veya güncellenmektedir. Türkiye’de milli eğitimin yöneleceği eğitim hedefleri, TTKB tarafından alınan bu kararlar sonrasında uygulamaya konulmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren değişen toplumsal ihtiyaçlar ve gelişmeler doğrultusunda öğretim programları TTKB kararlarıyla, dönemin ihtiyaçlarına uygun bireyleri yetiştirmek için pek çok kez değişikliğe uğramıştır. TTKB’nin program geliştirme çalışmalarından coğrafya dersi de payına düşeni almış ve cumhuriyetin kuruluşundan itibaren toplam otuz bir defa coğrafya dersi öğretim programlarında (CDÖP) değişiklik yapılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Alan yazında geçmiş ve güncel CDÖP'yi pek çok yönüyle ele alan çalışmalar mevcuttur (Çomak ve Güncegörü, 2012; Girgin, 2010; Gülersoy, 2007; Kızılcıoğlu, 2006; Sekin ve Özel, 2003; Karabağ ve Şahin, 2007; Taş, 2005; Turoğlu, 2006; Üçışık ve Sekin, 2001; Öner, 2021; Yılmaz ve Zeybek, 1997). CDÖP üzerine yapılan ilk yayın Doğanay'a (1989) aittir. Bu çalışmada, 1982 ve sonrasındaki programları eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Öner (2021) Türkiye'de CDÖP'yi konu alarak yapılan araştırmaların 2005'ten sonra arttığı ve coğrafya eğitiminde yapılan tüm çalışmaların yaklaşık olarak %10'luk dilimini kapsadığını belirtmektedir. Ayrıca çalışmaların 2008 ve 2019'da en yüksek sayıya ulaştığı bulgusuna yer vermiştir. 2005 yılından sonra güncel programları, eleştiri, öneri, değerlendirme ya da coğrafi bir özelliği barındırıp barındırmaması gibi oldukça farklı yönleri ile inceleyen çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların çoğunluğunda, programların içerik kısmını oluşturan konu başlıkları, ders saatleri ve sınıflara göre dersin adının programlara göre nasıl bir değişim gösterdiği ön plana çıkmıştır. Alan yazındaki CDÖP araştırmalarında, programlarda konuların ve ders saatlerinin değiştirildiğine değinilmiş ancak bu değişimin nedenleri ile ilgili çok fazla bilgi verilmemiştir.

Tarihsel süreçte coğrafya programlarının özellikleri, benzerlikleri ve farklılıkları ve kültürel coğrafya, sosyal politika, afetler gibi tematik konuların incelendiği çalışmalar bu konudaki çalışmalardan bazılarıdır (Geçit, 2008'a; Geçit, 2008b; Karabağ, 2010; Şahin Kaplan, 2005; Özudoğru, 2015).

Geçmişten günümüze CDÖP'yi bütüncül bir şekilde inceleyen çalışma ise Karabağ, Şahin ve Şahin'in (2021) editörlüğünü yaptığı dokuz bölümden oluşan Coğrafya Dersi Öğretim Programları adlı kapsamlı bir kitaptır. Bu kitapta Osmanlı döneminden itibaren 2018 yılında uygulamaya konulan programa kadar hazırlanan programlar yaklaşım, içerik ve ders saatleri açısından incelenerek detaylıca analiz edilmiştir.

Bu çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak, CDÖP'lerin geliştirme gerekçelerini bütüncül bir şekilde sunması açısından da önemlidir. CDÖP'nin hazırlanma gerekçelerinin arkasında yatan düşünce sistemini ortaya koyması açısından alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca cumhuriyetin kuruluşundan itibaren TTKB tarafından kabul edilerek liselerde uygulanan genel lise CDÖP'nin tüm listesini sunmasından dolayı da alan yazına katkı sağlamaktadır. 100 yıllık bir zaman diliminde CDÖP geliştirme çalışmalarının sürecini anlama, nedenlerini ortaya koyma ve çözümlerin sonuçlarını analiz etmenin gelecek nesillerin daha iyi eğitim almasına hizmet etmesi beklenmektedir.

Çalışmanın kapsamına giren programların tamamı, genel lise CDÖP'den oluşmuştur. Ticaret liseleri, imam hatip liseleri, özel okullar, meslek liseleri ve öğretmen okullarının programları araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Tüm liselerin CDÖP'nin birlikte incelenmesi, verinin sunulması ve tartışılması açısından karmaşık olacağı düşünüldüğünden; çalışmanın kapsamı dönem dönem üç, dönem dönem de dört yıla çıkarılan ve genel lise olarak adlandırılan okulların, CDÖP ile

sınırlandırılmıştır.

Bu çalışma genel liselerde okutulan ortaöğretim CDÖP'lerin geliştirilme sürecine etki eden faktörlerin tespit edilmesi amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda CDÖP'lerin, program hazırlama gerekçelerinin belirlenmesi ve programlar arasında gözlenen değişimin incelenmesi amacıyla aşağıdaki araştırma sorusu belirlenmiştir.

1924'ten başlayarak 2024 yılında kabul edilerek uygulamaya konulan CDÖP'lerin değiştirilme gerekçeleri nelerdir? Bu gerekçelere bağlı olarak programlar nasıl şekillenmiştir?

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırmalardan biri olan tarihi araştırma yöntemi kullanılmıştır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2020). Tarihi araştırma için gerekli olan veriler resmî belge niteliğindeki dokümanlardan elde edilmiştir. Doküman incelemesi, olay veya olgular hakkında bilgi içeren materyallerin analizini kapsar. Belgeler birbiriyle ilişkilendirilerek, bütüncül bir yapı elde edilmeye çalışılır (Şimşek, 2009). Araştırmacı "Geçmişte ne oldu?" sorusuna cevap ararken o dönemde ne yaşandığını ve bunun niçin yaşandığını açıklamaya çalışır (Büyüköztürk vd., 2020, s.19). Nitel araştırmalarda amaç betimsel bir resim sunmak olduğundan bulgular, betimleyici açıklamalar şeklinde olabilirler (Merriam, 2018, s. 168).

Bu araştırmada kullanılan dokümanlar, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren günümüze kadar geçen sürede ortaöğretimde uygulanmış olan CDÖP'lerdir. Bu dokümanlara TTKB'nin internet sitesinden, tebliğler dergilerinden ve Millî Eğitim Bakanlığının kütüphanesinden ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan TTKB ve şura kararları ile tebliğler dergisi genel ağ üzerinden tüm kullanıcıların erişimine açıktır.

Araştırmada ilk olarak tüm kurul kararları fihristi taranmış ve bunlar arasından ortaöğretimle ilgili olanlar ayırt edilmiştir. Daha sonra alan yazında CDÖP'leri konu alan araştırmalara ulaşılmış ve bu çalışmalarda incelenen programların tarih, karar no, tebliğler dergisi sayısı gibi kayıtları alınmıştır. Ardından kurul kararları fihristinden, tebliğler dergisinin ilgili sayılarında bahsedilen programlar kontrol edilmiştir. Bu esnada birbirini tekrar eden, meslek liseleri, öğretmen okulları, ilk ve ortaokulların coğrafya derslerini kapsayan programlar çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Ortaöğretim coğrafya dersi kapsamında olup, aralarında ders saati değişiklikleri, revizyon veya hiçbir değişiklik yapılmadığına dair bilgilerin de olduğu tüm kararlar çalışmaya dahil edilmiştir. Kararın ekinde veya devamında CDÖP bulunmuyor ise bu programlara tebliğler dergisinden erişilmiştir. Kararlara ulaşıldıkça varsa bir önceki karar sayısı da diğer kararlara ulaşmak için kullanılmıştır. Ayrıca şura kararları, MEB tarafından yayınlanmış program kitapları, TTKB ve MEB tarafından yapılan basın açıklamaları gerekli durumlarda değerlendirme amacıyla kullanılmıştır. Bu kapsamda otuz bir adet CDÖP kabul kararından bazılarının değiştirilme gerekçelerine ulaşılmıştır. Bazı programlarda kendinden öncekinin aynen kabulü olduğu için gerekçeye yer verilmediği tespit

edilmiştir.

Nitel araştırmalarda araştırmanın özelliğine göre amaçlı örneklem yöntemi kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217). Çalışmada kullanılan örnekleme yöntemi, amaçlı örneklem olarak belirlenmiştir. Araştırmanın amacı doğrudusunda tüm programlara ulaşılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın evreni örneklemini kapsamaktadır. Araştırmanın iç geçerliğini artırmak için zengin veri ve çeşitleme yöntemleri kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 299). Buna bağlı olarak, veri kaynağı çeşitlemesi yapılmıştır. Kurul kararları, şura kararları, tebliğler dergisi, program kitapları ve MEB'in program hakkında yaptığı basın açıklamaları incelenmiştir. Böylece liselerde okutulan coğrafya dersleri için cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar hangi kararlar alınmış ve hangi programlar hazırlanmıştır sorusunun cevabına ulaşılmıştır. Bu programların karar tarihleri ve sayılarına Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Coğrafya Dersi Öğretim Programları, 1924-2024

Sıra No	Karar /Genelge Tarihi	Karar/Genelge No
1.	Hicri 1340 (1924)	Bilinmiyor (15.09.1927 / 2544 değişiklik)
2.	03.09.1937	67
3.	13.09.1938	104
4.	17.10.1940	191 (Lise Klasik Şube 1)
5.	29.09.1941	131 (Lise Klasik Şube 2)
6.	02.11.1942	336 (Lise Klasik Şube 1-2-3)
7.	27.02.1942	31
8.	17.09.1949	912
9.	13.09.1954	1739-42
10.	21.09.1957	215
11.	22.03.1971	110
12.	29.12.1973	541
13.	19.11.1982	156
14.	08.07.1983	107
15.	08.07.1987	119
16.	29.08 1991	131 Kredili sistem
17.	16.09.1991	182
18.	27.03.1992	79
19.	08.07.1992	190 Kredili sistem
20.	07.09.1992	271 Kredili sistem
21.	09.09.1992	277 Kredili sistem
22.	15.03.1993	78
23.	14.07.2005	198 (2010/5, 2011/131, 2014/85 değişiklik)
24.	05.02.2017	28 (2017/84 değişiklik)
25.	19.01.2018	26
26.	23.05.2024	20

Kaynak: Özüdoğru, H. (2015)'dan faydalanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 1'den de anlaşılacağı gibi, TTKB tarafından toplam yirmi altı defa coğrafya dersi programı için karar alınmıştır. Ayrıca beş defa da revizyon (değişiklik) veya ek olduğu belirtilerek program değişikliği kararı alınmıştır. Böylece cumhuriyetin kuruluşundan günümüze CDÖP ile ilgili toplamda otuz bir defa program değiştirilmiştir. Birbirlerine oldukça yakın tarihli kararların alınmasında, ufak çaplı olarak görülebilecek değişiklikler, diğer dersler için alınan kararlar ile programların önce liselerin birinci sınıfları, ardından iki ve üçüncü sınıflarının her biri için ayrı ayrı uygulamaya konulmak istenmesi etkili olmuştur.

BULGULAR

Bu bölümde coğrafya programlarının geliştirilme süreci ve gerekçeleri Tablo 1’de yapılan sıralamaya uygun olarak açıklanmıştır. Bazı programlarda yapılan değişiklikler ders saati ve güncelleme gibi özellikler taşıdığı için program hazırlama gerekçelerinin de bulunmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla program hazırlama gerekçesine erişilen programlar geçmişten günümüze doğru sırasıyla analiz edilmiştir. Okuyucular açısından anlaşılır olması için programlar üç başlık altında gruplandırılarak aktarılmıştır. Bu başlıkların belirlenmesinde ilk defa amaç, açıklama ve tavsiyeler bölümüne 1971 yılı programı ile yer verilmeye başlanması ve 2005 yılından itibaren eğitimde yaklaşım değişimi ve yapılandırmacı yaklaşımın benimsenmesi etkili olmuştur.

1924-1971 Yılları Arası Lise Coğrafya Dersi Öğretim Programları

1340 (Hicri) tarihli liselerin 1. ve 2. devresi (öğretim kademesi) için hazırlanmış müfredat (öğretim) programı Osmanlıca yazılmıştır. Meclisin kurulmasından sonraya denk gelen bu program Maarif Vekâleti tarafından kabul edilmiş ve Matbaa-i Amire ’de 1340 (Hicri) yılında basılmıştır. Ancak kitapta programın kabul tarihine ait bir bilgiye rastlanmamıştır. 1924 tarihli program bu özelliğinden dolayı, cumhuriyet dönemi coğrafya dersinin ilk müfredat programı kabul edilebilir. Bu programın bir diğer özelliği de oldukça uzun bir dönem boyunca liselerde uygulanmasıdır. Bu programda iki devreye ayrılan liselerin 2. devresi günümüz liselerine tekabül etmektedir. Her iki devrede de eğitim-öğretim süresi üç seneden oluşmakta ve kız-erkek şubelerine ayrılmaktadır.

“1924 tarihli programın lise programlarının neden gerekli olduğunu açıklayan bölümünde, coğrafyanın önemi ve diğer bilimlerden farklı olarak coğrafyanın, ülkelerin ve özelliklerinin değişkenlik göstermesinden dolayı her ülke için ayrı önem arz ettiği üzerinde durulmuştur” (Özudoğru, 2015). 1927 yılına gelindiğinde *orta mektep ve lise programlarının zeyli* (ek, revizyon) konulu bir olur ile 1924 tarihli program güncellenmiştir. 15.09.1927 yılında hazırlanan 2544 sayılı bu olur, Milli Talim ve Terbiye Reisi Muhammed Emin’in imzasıyla kabul edilmiştir. Kurul kararının ilk sayfasında bu kararın, üç yıllık tecrübe ve yapılan incelemeler sonucunda alındığı ifade edilmiştir. Osmanlıca olarak yazılan bu ek kararda, öğretmenin konu yoğunluğundan dolayı dersleri sadece anlatarak yürütmek zorunda kaldığı belirtilmiştir. Ayrıca öğrencilerin kendi kendine öğrenmesi ve yeteneklerini geliştirmesinde zorluklar yaşandığı hususu üzerinde durulmuştur. Bu sebeple de aralarında coğrafya programının da bulunduğu bir program revizyonuna ihtiyaç duyulduğu aktarılmıştır. 1927 tarihli zeyilde, müfettişlerin raporları ve öğretmenlerin görüşlerinden yola çıkarak İstanbul’da ders öğretmenleri ile yapılan bir toplantıdan bahsedilmektedir. Toplantı sonucu müfredatın oldukça geniş olduğu ve ders saatlerinin yetersizliği üzerinde mutabık kalındığı aktarılmaktadır. Bu durum, coğrafya müfredatının değiştirilmesine sebep olarak gösterilmiştir. Bu nedenle de 1927 yılında alınan kararda, 1924 tarihli programdaki konuların sınıflar arası dağılımında değişiklik yapıldığı belirtilmiştir. Bu kararla eğitim öğretim faaliyetinde kalıcı öğrenmeyi sağlamak amaçlanmıştır. Öğrencinin kendi çalışmalarına zaman ayırması, gözlem ve incelemelerin öğrencinin

kendi tarafından yapılmasının gerekliliğinden söz edilmiştir. Öğrencilerin eğitimin bu şekilde yapılmasının özellikle eğitimin temelini oluşturulduğu ilk sınıfta, daha önemli olduğu vurgulanmıştır. 1927 tarihli bu zeylle, 1924 tarihli programda öğrencilere öğretimi yapılan konular aynen kalmış ancak sınıflar arasında konuların dağılımı yeniden belirlenmiştir. 1924 tarihli programda dersler sırasıyla umumi “Coğrafya”, “Avrupa”, “Türkiye ve Büyük Devletler Coğrafyası” adlarıyla okutulmuştur (Maarif Vekâleti [MV], 1340; 1927).

1924 tarihli programda her sınıf kademesi için haftada bir saat olan coğrafyanın ders saati 1927 yılında yapılan revizyon sonrasında lise 1 ve 2. sınıfta ikişer saate çıkarılmıştır. Lise 3. sınıfta bir saat olarak devam etmiştir. Lise 2. sınıftaki Avrupa coğrafyası dersi 3. sınıftaki Büyük Devletler Coğrafyası dersi ile birleştirilerek, lise 2. sınıfta, “Büyük ve Komşu Memleketler Coğrafyası” adını almıştır. 1927 yılında yapılan zeyl’in en önemli özelliği programdaki yoğunluğu gidermek ve istenilen eğitim öğretim ortamını yakalamak amacıyla ders saatindeki değişiklikler olmuştur (MV, 1340; 1927).

TTKB’nin 1934-935 yılından itibaren liselerde okutulacak derslerin saatlerinde değişiklik yapılması konulu 21.7.1934 tarih ve 157 sayılı kararında, coğrafya ders saatleri, 1927 yılında yapılan zeylde alınan kararın aynısı olarak kalmıştır (MV, 1934).

1934 yılında devlet matbaasında Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti adına “*lise müfredat programı*” adıyla bir kitap basılmıştır. Kitabın iç kapağında “*şimdiye kadar yapılan tüm değişmelere göre düzeltilerek basılmıştır*” ibaresi bulunmaktadır. Bu kitabın coğrafya ile ilgili bölümleri incelendiğinde coğrafya 1. sınıfta Umumi Coğrafya adıyla haftada 2 saattir. 2. sınıfta Komşu ve Büyük Memleketler adıyla 2 ders saati; 3. sınıfta Türkiye Coğrafyası adıyla bir ders saati okutulacaktır (MV,1934). Programın konu başlıkları incelendiğinde ise 1340 (Hicri) yılına ait basılmış program kitabında bulunan ve 1927 yılında zeyli yapılan ilk program olduğu anlaşılmaktadır.

1935 yılında görülen lüzum üzerine 21.9.1935 tarih ve 177 sayılı kararla, aralarında coğrafya dersinin de bulunduğu lise 2. devre derslerinin sınıflara göre dağılımı yeniden yapılmıştır (TTKB,1935). Ancak 1935 yılında kabul edilen ders tevzi cetvelindeki coğrafya ders saatleri, bu haliyle 1927 yılında uygulanan ders dağılımının aynısı olarak kalmıştır.

TTKB tarafından 03.09.1937 tarih ve 67 sayı ile yeni bir karar alınmıştır. 1937-1938 eğitim öğretim yılında liselerde okutulacak dersler hakkında alınan bu kararın ilk maddesinde “*ders saatlerinde değişiklik yapılmayacaktır*”. 2. maddesinde ise “*aralarında coğrafyanın da bulunduğu sekiz dersin müfredatında değişiklik yoktur.*” olarak yazılmıştır (TTKB,1937). Dolayısıyla 1937 yılında liselerde okutulacak derslerle ilgili alınan karardan anlaşılacağı gibi 1927 yılında son şekli verilen programın, okullarda uygulanmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

1938 yılına gelindiğinde, 13.09.1938 tarih ve 104 sayılı yeni bir karar ile lise programlarında değişiklik yapılmıştır. Bu karar, 1938-1939 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanmaya

başlamıştır. 1937 yılında kabul edilen kararda derslerde “*herhangi bir değişiklik yoktur*” şeklinde programda değişiklik yapılmadığı ifade edilmekte iken 1938 yılında kabul edilen kararın detayında coğrafya programı bulunmaktadır (TTKB,1938). Ancak bu program incelendiğinde 1924’ten sonra 1927’de yapılan zeyl ile kabul edilen program olduğu tespit edilmiştir.

İki ders saati değişikliği kararı, 1934 yılında basılmış bir program kitabı, 1937 ve 1938 yıllarına ait program değişikliği kararlarının tümü birlikte değerlendirildiğinde, 1924 tarihli programının 1940’a kadar şeklen devam ettiğini söylemek yerinde olacaktır.

1938 yılında yapılan program değişikliğinden iki yıl sonra TTKB tarafından 17.10.1940 tarihinde 191 sayılı bir karar ile liselerin klasik şubelerinin 1. sınıfları için coğrafya müfredat programı kabul edilmiştir (TTKB, 1940). Bundan yaklaşık bir yıl sonra TTKB’nin 29.9.1941 tarih ve 131 sayılı kararıyla liselerin klasik şubelerinin 2. sınıfları için coğrafya müfredat programı kabul edilmiştir. Liselerin klâsik şubelerinin 2. sınıflarında coğrafya dersi Büyük Devletler Coğrafyası adı altında haftada bir saat okutulacaktır (TTKB,1941). 1941 yılında hazırlanan lise 2. sınıf programından yaklaşık bir yıl sonra TTKB’nin 02.11.1942 tarih ve 336 sayılı kararıyla birlikte liselerin klasik şubelerinin 3. sınıflarının coğrafya müfredat programı düzenlenmiştir. Böylece bu son kararla birlikte lise klasik şubelerinin üç sınıfının da coğrafya müfredatı tamamlanmıştır. TTKB’nin 336 sayılı bu kararında liselerin klasik şubelerinin her üç sınıfında okutulacak coğrafya ders programının tamamı bir arada verilmiştir (TTKB,1942).

TTKB tarafından 27.02.1942 tarihinde 31 sayılı bir karar, liseler için umumi lise coğrafya müfredatı adıyla kabul edilmiştir. Bu karar öncesinde coğrafya programı, Birinci Türk Coğrafya Kongresi okul kitapları ve ders programları komisyonunca incelenerek gözden geçirilmiştir (TTKB,1942). 1942 yılında Umumi Lise ve Klasik Liseler için iki ayrı kararla kabul edilen her iki program birbirinin aynısıdır. Bu iki programın tek farkı haftalık ders saatidir. Ders saatleri liselerin klasik şubelerinde bir saat, umumi liselerde ise 1927’de kabul edilen ders saatlerinin aynısıdır. 1942 yılında hazırlanan bu iki programın kendisinden önceki programlardan tek farkı ise yedi coğrafi bölgeyi kapsamasıdır. 1942 yılında hazırlanan programda lise 3. sınıfta okutulmakta olan Türkiye coğrafyası dersine, Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri başlığıyla bir ünite eklenmiştir. Ayrıca 1940-941 ve 1942-943 programlarında zaman zaman konu içeriğinin sınırlarını belirlemek için öğretmenlere uyarılarda bulunulmuştur. Dersler sırasıyla Genel Coğrafya, Devletler Coğrafyası ve Türkiye Coğrafyası adlarıyla verilmiştir (TTKB, 1942).

23-31 Ağustos 1949 tarihinde yapılan 4. Milli Eğitim Şurası’nın 3. gündem maddesi doğrultusunda liseler dört yıla çıkarılmıştır. TTKB, 17.09.1949 tarih ve 912 sayılı bir genelge yayınlarak liselerin dört yıla çıkarıldığını ilan etmiştir. Bu genelgenin valiliklere duyurusu 26 Eylül 1949 tarihinde tebliğler dergisinden yapılmıştır. Liselerin dört yıla çıkmasıyla birlikte diğer ders programlarının yanı sıra coğrafya programı da yeniden yapılandırılmıştır. 1949 yılında kabul edilen bu yeni programda aralarında coğrafyanın da bulunduğu ders cetvelleri ile lise 1. sınıf programları yer almaktadır. Lise

1. sınıflar için hazırlanan programların devamında 2 Ocak 1950 yılında yayınlanan tebliğler dergisinin 571. sayısında, lise 2. sınıfların coğrafya dersi için Ülkeler Coğrafyası programı yayınlanmıştır. Ardından 10 Nisan 1950 yılında yayınlanan tebliğler dergisinin 585. sayısında, lise 3. sınıflar Türkiye Coğrafyası dersi programı yayınlanmıştır (TTKB,1949,1950). 1949 yılında kabul edilen bu program, Milli Eğitim Basımevi tarafından 1952 yılında Lise Müfredat Programı adıyla kitaplaştırılarak basılmıştır (MEB,1952).

1949 yılında yayınlanan genelgede ve Lise Müfredat Programı adıyla basılan kitabın ilk sayfasında bir ders cetveli bulunmaktadır. Bu cetvelde liselerin öğrenim süresi dört yıldır. Bu cetvele göre coğrafya dersi ise ilk üç yılda okutulmaktadır. Daha önce üçüncü yılda ayrılan fen ve edebiyat alanları dördüncü sınıfa kaydırılmıştır (MEB,1952). 1949 yılında hazırlanan programa ait ders saatleri kendinden önce hazırlanan programlarda olduğu gibi 1927 yılından beri aynen devam etmektedir. Liselerin öğrenim süresi dört yıla çıkarılsa da coğrafya ilk üç sınıfta okutulmaya devam etmiştir. Bu programda, Lise 2. sınıfta verilen Devletler Coğrafyası dersinin adının Ülkeler Coğrafyası olması dışında bir değişiklik yapılmamıştır.

1949'dan sonra 1954 yılına kadar programda bir düzenlemeye gidilmemiştir. 1949 programı, 1954-1955 yılından itibaren uygulanacak şekilde yerini, 1954 yılında tebliğler dergisinde yayınlanan liselerin eğitim süresinin üç yıla düşürülmesi ve bu uygulama sonucunda üç yıllık liselerde okutulacak derslerin müfredatlarının belirlendiği yeni bir programa bırakmıştır. 1954 yılında TTKB'nin 1739-42 sayılı genelgesiyle yayınlanan bu programda coğrafya dersinin liselerin üç sınıfında da okutulma kararı alınmıştır (TTKB,1954). 1927 yılından sonra ilk defa lise coğrafya programının ders saatlerinde değişiklik yapılmıştır. Bu programın ders cetveline göre, lise 3. sınıfın fen ve edebiyat alanında birer saat okutulan coğrafya, edebiyat alanında haftalık iki ders saatine çıkarılmıştır. Bununla birlikte Maarif Basımevi tarafından Ankara'da 1956 yılında bir program kitabı basılmıştır (MEB,1956). Bu kitapta bulunan coğrafya programı, 13 Eylül 1954 tarihli tebliğler dergisinde liselerin üç yıla indirilmesi kararıyla birlikte kabul edilen programdır. Dolayısıyla 1954 yılında yapılan değişikliğin kitaplaştırılarak basıldığı anlaşılmaktadır. 1956 yılında basımı yapılan program kitabında coğrafyanın dışında kalan tüm derslerin amaçlarına yer verilmesine rağmen coğrafya dersinin amaçları belirlenmemiştir.

TTKB tarafından 21.09.1957 tarih ve 215 sayılı bir karar ile coğrafya programında değişiklik yapılmıştır (TTKB,1957). Ancak bu program tüm yönleriyle kendinden önceki programın aynısıdır. Bu karardan sonra 1971 yılına kadar uzun bir dönem yeni karar alınmamıştır.

1971-2005 Yılları Arası Lise Coğrafya Dersi Öğretim Programları

8. Millî Eğitim Şurası kararlarının gereğini yapmak üzere, TTKB tarafından 22. 03. 1971 tarihinde 110 sayılı bir karar ile lise 1. sınıflar için taslak olduğu belirtilerek bir program kabul edilmiştir. Bu kararda coğrafya dersinin lise 1. sınıfta, haftada iki saat okutulacağına yer verilmiştir (TTKB, 1971). Programın hazırlanmasına ortaöğretim sisteminin kurulması ve yükseköğretime geçişin yeniden

düzenlenmesi konusunda yapılan çalışmalar gerekçe olarak gösterilmiştir. Sekizinci şura kararlarında öğrencilerin ezbere bilgi yerine araştırma ve bilimsel düşünmeye yönlendiren yetenekleri kazanması, öğrencilerin bu kazandığı yetenekler ile kendilerini yükseköğretime ve mesleki hayatlarına hazırlamaları ön plana çıkmıştır (MEB,1970).

TTKB tarafından 29.12.1973 tarih ve 541 sayılı bir karar ile liselerin 2 ve 3. sınıfları için coğrafya programı kabul edilmiştir. Böylece 1971 yılı lise 1. sınıf coğrafya programına lise 2 ve 3. sınıf programları eklenerek liselerin programı tamamlanmıştır. 1973 yılında kabul edilen liselerin 2 ve 3. sınıf programında ders saatleri ile ilgili bilgiye rastlanılmamıştır. Dolayısıyla lise coğrafya dersinin üç yıllık programının 110 ve 541 sayılı kararlarla belirlendiği anlaşılmaktadır. 1954 yılında alınan kararla başlayan lise 1. sınıflarda iki, lise 2. sınıflarda iki ve lise 3. sınıfların fen alanında bir, edebiyat alanında iki ders saati olan uygulama devam etmektedir (TTKB,1973).

Bu programların ders işlenirken kullanılacak olan araç-gereçlerin belirlendiği on üç maddeden oluşan bölümünde coğrafya dershanesinden yerküreye, ders kitaplarından kum masası ve havuzuna kadar pek çok araç-gerecin derslerde öğretmen tarafından kullanımı önerilmiştir (TTKB, 1973). Bu araç-gereçler coğrafya dersleri için halen önemini korumaya devam eden materyallerdir.1973 programı, günümüz coğrafya eğitimine ilişkin materyal temellerin atıldığı program olarak nitelendirilebilir. Bu yönüyle de 8. Milli Eğitim Şurası'nda programın değiştirilmesi için ileri sürülen gerekçelerin programın amaç ve içeriklerine yansıtıldığını söylemek mümkündür.

TTKB tarafından 19.11.1982 tarih ve 156 sayılı bir karar alınarak coğrafya dersi için geçici bir öğretim programı kabul edilmiştir. Programın kabulünün hemen ardından okullara ulaşır ulaşmaz uygulanması, TTKB heyetince uygun görülmüştür. Programın değiştirilmesinin amacı, ülkemizi daha iyi tanıtmak ve sevdirmek olarak belirtilmiştir. Programın değiştirilme amacından yola çıkıldığında 1982 programının ilk amacının öğrencilerde vatan sevgisini geliştirmek olduğu anlaşılmaktadır. Bu programda coğrafya ders saatleri 1927 ve 1954'ten sonra üçüncü defa artırılarak lise 3. sınıfta iki ders saatine çıkarılmıştır. Program değişikliğinde de açıkça belirtildiği gibi vatanı sevdirmek için ders saatlerinde bir artış gerçekleştirilmiştir. Böylece daha önceki programlarda lise 3. sınıf edebiyat alanı için iki saat olan süre tüm lise 3. sınıflar için iki ders saatine çıkarılmıştır (TTKB, 1982). Bu programın değiştirilme gerekçesinin gereği olarak Türkiye ile ilgili bilgiler ağırlıktadır. Dolayısıyla program çıktısında, öğrencilere Türkiye'nin fiziki, beşerî, ekonomik özelliklerine ek olarak komşu ülkelerin de tüm yönleriyle öğretilmesi beklenmektedir.

TTKB'nin 08.07.1983 yılında aldığı 107 sayılı kararıyla coğrafya programı yeniden düzenlenmiştir. 1983 yılında hazırlanan bu program aynı yıl okutulmaya başlamıştır. Bu programda öğrencilere öğretilen konularda bazı değişiklikler yapılmıştır (TTKB,1983).

TTKB'nin 08. 07. 1987 tarih ve 119 sayılı kararında ülkemizdeki teknolojik ve sosyo-ekonomik gelişmeler ve değişmeler çerçevesinde haftalık ders çizelgelerinin düzenlenmesine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda her üç sınıfta ikişer saat okutulan coğrafya dersleri, lise 2. ve 3. sınıfların

edebiyat-sosyal alanları için üç saate çıkarılmıştır. Diğer alanlardaki coğrafya dersi ise kaldırılmıştır (TTKB,1987). 1924'ten 1987 yılına kadar öğrencilerin tümü coğrafya dersi alırken, bu ders saati değişikliği kararı sonrasında diğer alanlarda okuyan öğrenciler coğrafya dersi alamamıştır. Sadece edebiyat-sosyal alanı öğrencileri için uzmanlaşmaya gidilmiş, ders saati üçe yükseltilerek daha fazla coğrafya öğrenmelerinin önü açılmıştır.

1988 yılında toplanan on ikinci şura sonrasında, TTKB tarafından 1991 yılında 130 sayılı bir karar alınarak ders geçme ve kredili sistem yönetmeliği ilan edilmiştir. Ardından 29.08 1991 tarihinde 131 sayılı bir kararla, bu yönetmeliğe uygun olarak liselerde okutulacak dersleri ve haftalık kredi saatlerini kabul etmiştir. Coğrafya tüm liselerin birinci sınıflarında, coğrafya 1- 2 olarak (4 kredi saatlik) ortak ders, üst sınıflarda ise sosyal ve yabancı dil alanda seçmeli dersler grubunda kabul edilmiştir. Seçmeli dersler Türkiye Coğrafyası 1 (6 kredi), Türkiye'nin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası 1-2 (4+4, 8 kredi) ve Ülkeler Coğrafyası 1 (6 kredi) olarak belirlenmiştir. Türkiye 1 ve Ülkeler 1 dersleri yabancı dil ağırlıklı okumak isteyen öğrenciler için seçmeli dersler grubunda belirlenmiştir (TTKB, 1991'a).

TTKB'nin 16.09.1991 tarihli ve 182 sayılı lise haftalık ders çizelgesinin kabulü kararı ile bir önceki kararla düzenlenen ders saatlerinden vazgeçilmiştir. Bu kararla 1991-1992 yılından itibaren coğrafya dersi lise 1. sınıfta iki saat, lise 2. sınıfta sosyal bilimler-edebiyat ile matematik alanlarında iki saat ve lise 3. sınıf sosyal bilimler-edebiyat ile matematik alanlarında iki saat zorunlu okutulacaktır. Kendinden önceki karardan farklı olarak bu kararla, matematik alanını seçen öğrencilerin de zorunlu olarak iki ders saati coğrafya almaları gerekmiştir. Ayrıca sosyal bilimler-edebiyat alanı öğrencilerinin aldığı ders saati ikiye indirilmiştir (TTKB,1991b).

Sınıf geçme sistemine göre eğitim veren okullar için TTKB tarafından 27.03.1992 tarih ve 79 sayılı bir karar alınmıştır. Bu kararda, programın değiştirilme gerekçesi olarak öğrencilerin üzerindeki ders yükü gösterilmiştir. Ders yükünün fazlalığından dolayı da 1982'den beri okutulmakta olan ve 1983 yılında konularında değişiklik yapılan programdan bazı konular çıkarılarak sadeleştirilmiş, yeni konu ise eklenmemiştir (TTKB,1992'a).

TTKB tarafından 08.07.1992 tarih ve 190 sayılı karar ile lise seçmeli dersler grubunda Türkiye Coğrafyası 1 (6 kredi), Türkiye'nin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası 1-2 (8 kredi) ve Ülkeler Coğrafyası 1 (6 kredi) derslerine ait konu başlıklarının belirlendiği programlar, 1992-1993 yılından itibaren denenmek üzere kabul edilmiştir (TTKB,1992b).

TTKB'nin 07. 09. 1992 tarih ve 271 sayılı kararıyla da 29.08.1991 tarihinde 131 sayılı karar yürürlükten kaldırılmış ve aralarında coğrafyanın da olduğu dersler için ders adları ve kredileri yeniden belirlenmiştir. TTKB'nin 07.09.1992 tarih ve 271 sayılı kararında yeni programın hazırlanma gerekçesi olarak 1991-1992 yılından itibaren kademeli olarak uygulanan ders geçme ve kredi sistemine ait öğretim programının yapılan araştırmalar ve edinilen tecrübelerin ışığında kurumca incelendiğine ve inceleme sonucunda bir karar verildiğine yer verilmiştir. Bu yeni kararda coğrafya derslerinin adlarında ve ders saati kredilerinde bir değişiklik yapılmamıştır (TTKB,1992c).

TTKB'nin 09.09.1992 tarih ve 277 sayılı kararıyla ortaöğretimde okutulacak olan ortak dersler grubu içerisinde yer alan Coğrafya 1-2 (4 kredi) programı kabul edilmiştir. 1991 yılında kabul edilen dersler ile kredilerinin belirlendiği karara ek olarak bu kararda derslerde işlenecek konuların başlıklarına yer verilmiştir. Böylece 1992-1993 yılından itibaren uygulanmak üzere kabul edilen Coğrafya 1-2 dersinin programı tamamlanmıştır. Bu kararda Coğrafya 1 genel coğrafi bilgilere, Coğrafya 2 Türkiye bölgeler coğrafyasına ayrılmıştır (TTKB,1992d).

TTKB tarafından 15.03.1993 tarihinde 78 sayılı bir karar alınmıştır. Bu kararın amacı 1992 tarih ve 79 sayılı sınıf geçme sistemi için alınan kararla kabul edilen programda, yapılan değişikliklerinin kabulüdür. Sınıf sistemi uygulayan liselerin coğrafya derslerinde değişiklik yapan bu programın, 1993-1994 yılından itibaren uygulanması kararı alınmıştır. Ders saatlerinde herhangi bir değişikliğin yapılmadığı karara dönemin güncel kavramları ve siyasi ortamında yaşanan gelişmeler yansıtılmıştır (TTKB,1993).

2005-2024 Yılları Arası Coğrafya Dersi Öğretim Programları

1993 yılında alınan karardan sonra uzun bir dönem Türkiye'de yeni bir program değişikliği kararı alınmamıştır. 2004 yılına gelindiğinde program değişikliği çalışmalarına tekrar başlanmıştır. TTKB'nin 14.07.2005 tarihli 198 sayılı kararıyla yeni bir program kabul edilmiştir. Programın değiştirilme gerekçesi olarak gelecek nesillere daha iyi imkânlar sunmak ve bilinçli vatandaşlar olarak yetiştirilmelerini sağlamak gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle coğrafi bilginin güncel olmasının önemli olduğu bu yüzden de programın güncellik açısından değiştirilmesi gerektiği ileri sürülmüştür (MEB, 2005, s.17).

TTKB'nin 10.02.2010 tarihli 5 sayılı kararı ile 2005 yılında kabul edilen coğrafya dersi öğretim programının revizyonu yapılmıştır. Revizyonu yapılan programın 9. sınıflarda 2010-2011, diğer sınıflarda ise 2011-2012 öğretim yılından itibaren uygulanması kabul edilmiştir (TTKB, 2010).

2005 yılında kabul edilen program, TTKB tarafından 26.08.2011 tarih ve 131 sayılı ve 04. 09. 2014 tarih ve 85 sayılı kararla 3. kez değişikliğe uğramıştır. 2010 ve 2011'de yapılan değişikliklerle bazı kazanım ifadeleri, öğrenme alanları, 2014 yılında ise 10. sınıf seviyesinde zorunlu okutulacak kazanımlarda değişiklik gerçekleştirilmiştir. 2014 yılında yapılan revizyonun gerekçesi ise 10. sınıflarda okutulan seçmeli coğrafya dersinin kaldırılması olarak gösterilmiştir. Program değişikliğinin gerekçesi olarak 10. sınıf programların uygulanması sırasında yaşanan sorunlar ileri sürülmüştür. Bunun sonucunda kazanımlar tüm öğrenciler için iki ders saati ortak olacak şekilde yeniden belirlenmiştir. 2011 yılında revize edilen programda 147 olan kazanım sayısı 140'a düşmüştür (TTKB, 2011, 2014). İki saatlik zorunlu coğrafya dersindeki kazanım sayısı 24'ten 33'e yükselmiştir (Şahin, 2019).

Liselerde uygulanmak üzere 2005 yılında kabul edilen CDÖP birçok açıdan daha önceki programlardan farklılık taşımaktadır. Bunlardan birisi daha önce Genel Coğrafya, Türkiye ve Ülkeler

Coğrafyası olarak üç yıla yayılan, genel ve bölgesel coğrafya anlayışı terk edilmiştir. Kendinden önceki tüm programlarda kullanılan konu ifadesi yerini kazanımlara bırakmıştır. Üniteler, öğrenme alanı olarak adlandırılmıştır. Program içeriği her sınıf düzeyinde altı ana öğrenme alanından oluşturulmuştur. Dersin adı tüm sınıflar için “coğrafya” olarak belirlenmiştir. Dersin kazanımları zorunlu ve seçmeli olarak ikiye ayrılmıştır. 2014 yılında alınan kararla 10. sınıfta haftada iki saat olan seçmeli coğrafya dersi kaldırılmıştır. Böylece 9 ve 10. sınıfta iki saat zorunlu, 11 ve 12. sınıfta haftada iki veya dört saat seçmeli ders olarak okutulması kararlaştırılmıştır (MEB, 2005; TTKB, 2011, 2014).

TTKB'nin 02.05.2017 tarih ve 28 sayılı ve 17.07.2017 tarih 84 sayılı kararı ile yeni bir CDÖP liseler okutulmak üzere kabul edilmiştir. TTKB'nin 17.07.2017 tarih 84 sayılı son kararı, 19.01.2018 tarih ve 26 sayılı kararla tekrar değiştirilmiştir. Böylece 2005 yılında hazırlanan ve üç defa revizyon geçiren program, uygulamadan kaldırılarak, 9. sınıflarda 2017-2018, tüm sınıflarda 2018-2019 eğitim ve öğretim yılından itibaren yerini yeni bir CDÖP'ye bırakmıştır (TTKB, 2017b; 2017c; 2018). Programın değiştirilme gerekçesi olarak gelecek nesillerin daha donanımlı bir şekilde yetişmesinin gerekliliği öne çıkarılmıştır. Yenileme çalışmalarında ise kalkınma planları, hükümetin eylem planı, uluslararası sınavların sonuçları, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan raporların sonuçları gerekçe olarak gösterilmiştir (TTKB, 2017a).

2005'te programının orta düzeyli bir revizyonu niteliğinde olan 2018 programının felsefesi aynı kalmış, kazanımlarla ilgili çalışmalar yapılmıştır. Yenilenen programda kazanım sayısı azaltma, kazanım ifadelerini birleştirme, kazanım ifadelerinin anlaşılabilirliğini sağlamak için açıklamalar ekleme, 2005'te bulunan ve 2018 programında da varlığını koruyan sekiz coğrafi becerinin kazanım- beceri eşleştirmesini sadeleştirme, değerleri kazanımlarla eşleştirme, öğrenme alanı yerine ünite ifadesini kullanma gibi bazı diğer değişikliklere gidilmiştir. Ayrıca diğer orta öğretim derslerinin programlarında da bulunan sekiz temel yetkinlik alanı belirlenmiştir. İlk defa bu programda yer alan yetkinliklerin öğrencileri çağın gereklerine uygun olarak yetiştirme ihtiyacından ortaya çıktığı belirtilmiştir (TTKB, 2018). Programa son şekli verilmeden önce program taslağı askıya çıkarılarak paydaşların görüşüne sunulmuş, kamu kurum ve kuruluşlarından resmi yazı ile programa ilişkin görüş ve öneriler alınmıştır. Program ocak ayında askıya alınarak öğretmen, öğrenci, veli ve kurumların görüşlerine açılmıştır (TTKB, 2017'a). Pek çok kurumla birlikte Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 'da program geliştirme sürecine katkı sağlamıştır. Bu kapsamda Bakanlığın ülkemizde hali hazırda faaliyet gösterdiği ve önemsendiği konularla ilgili görüşleri, programa yansımıştır. Bakanlık, aile, kadın, toplumsal cinsiyet, mahremiyet gibi toplumun bilinç düzeyini artırmak istedikleri temaların coğrafya programında yer almasını talep etmişlerdir. Program geliştirme sürecinde bu Bakanlığın yanı sıra pek çok kurum öneri de bulunmuştur. Tüm bu öneriler CDÖP'nin öğretmenler ve kitap yazarları için hazırlanan uyarılar bölümünde kendine yer bulmuştur (MEB, 2018). 2018 yılında uygulamaya konulacak olan programın askıda paydaşların görüşlerine sunulmasını, 1924 tarihli programın 1927 yılında yapılan zeyli sırasında paydaş görüşlerine dayandırılarak program geliştirme çalışması yapma anlayışının ikincisi olarak görmek mümkündür.

2018 programında, TTKB'nin 14.07.2005 tarih ve 198 sayılı kararıyla kabul edilen programda kazanım sayılarında azalma görülmekle birlikte kazanımların konu içeriği bakımından ünite ve sınıflara göre dağılımı da kendinden önceki programın aynısı olarak kalmıştır (MEB, 2005; TTKB, 2018).

23.05.2024 tarih ve 20 sayılı kararla hazırlanan programa son şekli verilmeden önce program taslağı askıya çıkarılarak paydaşların görüşüne sunulmuş, toplumun tüm kesimlerinin programa ilişkin görüş ve önerileri alınmıştır. . Buna göre programda; 9 ve 10. sınıflarda iki ders saati, 11 ve 12. sınıflarda ise hem iki hem de dört ders saati uygulanabilecek şekilde seçmeli olarak düzenlenmiştir. Ders saati ve dersin seçmeli zorunlu olması konusunda kendisinden önceki programla ortak özelliğe sahiptir. Ünite temelli yaklaşımla hazırlanan programda her sınıf düzeyinde aynı isme sahip yedi ünite yer almaktadır. Böylece ünite sayısı 4'ten 7'ye yükseltilmiştir. Türkiye coğrafyasına ait konuların öğretimindeki yaklaşım devam etmiştir. Harita bilgisi konuları ilk defa Mekânsal Bilgi Teknolojileri adıyla verilmiştir (MEB, 2024).

Bu programın temel felsefesi ve özel amaçları bölümünde 2018 yılından beri uygulanmakta olan CDÖP'nin değiştirilme gerekçesine açık bir şekilde yer verilmiştir. Buna göre değişen ve çeşitlenen ihtiyaçlar, bilimler üzerinde baskı oluşturarak paradigma değişimine neden olmaktadır. Bu değişimin öğretim programlarına yansımaları bir gerekliliktir. Disiplindeki paradigma değişimi ve coğrafyanın multi disiplinler özelliği, ders programının da güncellenmesini gerektirmiştir. “*Coğrafya herkes içindir*” bakış açısıyla Türkiye ve dünya gündeminde öne çıkan temel sorunların aşılmasında coğrafya programının güncel olmasının önemli olduğuna değinilmektedir. Güçlü bir toplum oluşturma sürecine katkı sunma, toplum ve devletlerin standartlarının yükseltilmesi için coğrafi bilgi ve beceri edinimi bir araç olarak kabul edilmektedir (MEB, 2024).

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı 1924ten itibaren 2024 yılında hazırlanan dahil genel liselerde uygulanmak üzere kabul edilmiş CDÖP'nin geliştirme gerekçelerinin incelenmesi ve bu gerekçelerin değiştirilen programlara nasıl yansıtıldığı belirlenmesidir. Bu amacı gerçekleştirmek için programlar 1924-1971 arası, 1971-2005 arası ve 2005-2024 arası olarak ayrılmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen 100 yıllık sürede CDÖP'de otuz bir defa değişiklik yapıldığı tespit edilmiştir. Bu değişikliklerin bazılarında, zeyl veya revizyon olduğu belirtilmiştir. 1927 yılından itibaren uygulanan programlarda karar kabul tarih ve sayılarına yer verilmiştir. Kabul tarihi tam olarak bilinmeyen program 1340 (Hicri) tarihinde Osmanlıca yazılmış ve bir kitapta basılmış olan programdır. Bazı programlar karar alınmadan şura kararlarının hemen sonrasında doğrudan tebliğler dergisinde yayınlanmıştır. Programların çoğunda değiştirilme gerekçesine yer verilmemiştir.

Genel olarak program geliştirme çalışmalarına, öğretmen ve öğrenci üzerindeki yük ve eğitimin kalitesinin artırılması gerekçe gösterilmiştir. Programda bulunan konuların çok fazla olmasından dolayı öğrencilerin istenen öğrenmeyi gerçekleştirememiş olduğuna değinilmiştir. Programlardaki konuların yoğunluğuyla ortaya çıkan eğitim ve öğretim sorunu, ders saatleri değişikliği ile çözülmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra ders saatleri ile uyumlu olarak konuların sınıflara göre dağılımını değiştirmek ve konu azaltmakta bir çözüm olarak görülmüştür. Bundan dolayı çoğu program değişikliği liselerin öğrenim süresinin uzatılması ve ders saatlerinin derslere göre dağılımının yeniden belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. CDÖP hazırlama gerekçelerinde Türkiye'de ve dünyada yaşanan gelişmelerin programa yansıtılma ihtiyacının ortaya çıkmasının da etkili olduğu belirlenmiştir. Dönemin güncel meseleleri ve gelişmeleri programlarda yerini almıştır. Kalıcı ve anlamlı öğrenme deneyimine duyulan ihtiyaç, öğrencinin yükseköğretime ve iş hayatına atılabilecek nitelikte olmaması da program geliştirme gerekçeleri arasında gösterilmiştir.

1924-1971 arasındaki en önemli gelişme, 1927 yılı zeyli ile coğrafya ders saatlerinin artırılması ve şura kararları doğrultusunda Türkiye'nin coğrafi bölgelerinin programa yerleştirilmesidir. 1924 tarihli ilk Osmanlıca yazılmış programda coğrafyanın neden okullarda okutulması gerektiği açıklanmıştır. 1927 yılındaki zeyilde ise neden coğrafya programlarının değiştirilmesine ihtiyaç duyulduğu gerekçeleri ile kurul kararlarında belirtilmiştir. Bu gerekçede öğretmenin üzerindeki yükten dolayı öğrencilerin yaparak ve yaşayarak öğrenme deneyimi geçirmediklerine değinilmiştir.

1970'ler şehirleşme ve sanayileşmenin etkisiyle ortaya çıkan göçler ve beraberinde birtakım sorunların yaşanmaya başladığı dönem olma özelliği taşımaktadır. "İç göçlerin demografik, toplumsal, kültürel ve ekonomik bağlamda etkileri ve önemi büyük olmuştur" (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014, s.2). Dolayısıyla 1971 döneminde program felsefesinde değişiklik olduğu, coğrafyanın toplumsal konu ve sorunlara, ülkede ve dünyada yaşanan gelişmelere odaklandığı dönem olarak kabul edilmelidir. Ayrıca amaçların belirlendiği, öğrencilerin yeteneklerinin geliştirilmesinin istendiği, uygulamaların nasıl yapılması gerektiği ve ders araç-gereçleri konusunda tavsiyelerin yer aldığı

programlardır. Bu programın şekillenmesinde etkili olan faktörün yükseköğretime ve iş dünyasına hazırlık olduğu söylenebilir. Dolayısıyla 1971 ve 1973 yılında hazırlanan CDÖP'den yola çıkarak, içeriğinin yanı sıra programların felsefesine ve öğelerine de şuralarda alınan kararların yansıtıldığını söylemek mümkündür. 1971 programından itibaren coğrafyanın öneminin yanı sıra amaçlarına da değinilmiş ve haritaların öğretilmesi coğrafyanın temellerinden birini oluşturmuştur. Ayrıca öğrencilerin sorgulamalar yapması gerektiği üzerinde durulmuştur. Programın değiştirilme gerekçesinin, tüm yönleri ile programın amaçlarına, açıklamalarına ve içeriğine yansıtıldığı tespit edilmiştir.

12 Eylül 1980 darbesinin ardından askeri bakış açısı CDÖP'e yansımıştır (Kaya ve Önal, 2019). Darbe sonrasında 1982 yılında hazırlanan programın gerekçesi vatani sevmeye ve ülkeyi tanıma olarak gösterilmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye coğrafyasına verilen önem artmış, coğrafyanın ders saatlerinde halen bile karşılaşmadığımız bir şekilde üç yıllık programın üç yılında da ikişer saat tüm öğrencilere zorunlu olarak okutulmuştur. Bu cumhuriyet tarihinde coğrafya dersinin görmüş olabileceği en büyük ders saati kazanımlardan biridir.

1983 yılında hazırlanan programın, öğrenci ve öğretmenler üzerinde oluşturduğu yoğunluktan dolayı kendinden sonraki programlarda konuların azaltılması için çalışmalar yapılmıştır. Bu kapsamda 1982'de hazırlanan programın konuları 1983 ve 1992 yıllarında yapılan program değişikliklerinde azaltılmış, ardından 1993 yılında uygulamaya konulan programda ise yalnızca güncel gelişmeler yansıtılmış, konu azaltma ya da artırma gibi bir çalışma yapılmamıştır.

1987 yılında hazırlanan programın gerekçesi teknolojik gelişmelerdir. Buna bağlı olarak genel liselerin edebiyat-sosyal bölümlerinde coğrafya ders saati üçe yükseltilmiştir. Bununla birlikte coğrafya dersi, matematik ve fen alanlarında öğrenimlerine devam eden öğrencilerin programından tamamen çıkarılmıştır. Coğrafyanın 1924 tarihinden itibaren başlayan 1982 yılında en yüksek noktaya ulaşan ders saati kazanımı, 1987 programı ile özellikle fen ve matematik alanı öğrencileri için sona ermiştir. 1991 yılında yapılan değişiklikle hatadan kısmen dönülmesine rağmen günümüzde liselerde 11 ve 12. sınıflarda coğrafya dersi hala seçmeli olarak okutulmaya devam etmektedir.

2005-2024 döneminde programın değiştirilme gerekçesi gelecek nesillere iyi imkânlar sunmak ve coğrafyanın güncellik ilkesinin gereğini yapmak olarak belirlenmiştir. Öğretim programları değiştirilirken öğrencilerin ulusal ve uluslararası sınav sonuçları, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, kurum ve kuruluşların raporları dikkate alınmıştır. Bu programlarda yeni olan bir unsur, programda doğanın ihtiyacı nedir sorusunun cevabının verilmiş olmasıdır. Son yıllarda doğal dengenin bozulmaya başlamasıyla birlikte doğanın istekleri, insanların ihtiyaçlarını belirlemeye başlamış, bu yüzden de doğada meydana gelen değişimler CDÖP'de kendine yer bulmuştur (Karabağ, 2020). Dolayısıyla 2005-2018 CDÖP'de bulunan “çevre ve toplum” ünitesi ile 2024 programında “afetler ve sürdürülebilir çevre” ünitesi sadece toplumsal değişimlerin değil çevresel sorunların toplumsal

sonuçlarının programa yansıdığı göstermesi açısından önemli bir gelişmedir. Ayrıca program geliştirme felsefesinde bir değişimin yaşandığının göstergesidir.

Sonuç olarak CDÖP'nin değiştirilme gerekçeleri arasında edinilmiş tecrübeler, programların yoğunluğu, vatan sevgisi, güncel gelişmeler, teknolojik gelişmeler ve bireylerin istenen niteliklere sahip olması göz önünde bulundurulmuştur. Çözüm olarak ders saatlerini artırma, konu yoğunluğunu azaltmak için belirli konuları programdan çıkarma, üç yıllık öğretim süresini dört yıla yükseltme gibi yöntemler bulunmuştur. Programların değiştirilmesi kararında ve değiştirilmesi sırasında paydaş görüşlerine, araştırma sonuçlarına ve ulusal ve uluslararası raporların sonuçlarına önem verilmiştir.

Genel anlamda CDÖP geliştirilirken 1927'den itibaren benzer sorunlar ve gerekçeler ileri sürülmesine ve bu gerekçelere bağlı olarak çözüm üretme çabalarına rağmen, coğrafya eğitiminin sorunlarının aşılmasının nedenlerinin araştırılması önerilir. Neden çözüme yönelik yapılan program geliştirme çalışmaları, coğrafya ders ve sınav başarısının düşmesine engel olamamıştır? Program geliştirmenin dışında çağın ihtiyacı olan bilgi, beceri, değer ve tutuma sahip bireylerin yetişmesi için nasıl çalışmalar yapılmalıdır? sorularının cevaplanması önemlidir.

Bu soruların yanı sıra;

- Milli Eğitimin Şuralarının CDÖP'nin geliştirilme sürecine ve sonrasına nasıl yansıdığı belirlenmesi,
- Coğrafya program geliştirme gerekçelerinin CDÖP'lerin içeriklerine etkisinin tematik olarak incelenmesi önerilir.

KAYNAKÇA

- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (29. Basım). Ankara: Pegem.
- Çomak, N ve Güncegörü, B. (2012). Coğrafya dersi öğretim programının kazanım saatlerine göre değerlendirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (26), 287 - 301. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marucog/issue/473/3887>
- Demirel, Ö. (2010). *Eğitimde program geliştirme: kuramdan uygulamaya*. (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dirik, M. Z. (2015). *Eğitim programları ve öğretim: öğretim ilke ve yöntemleri*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, H. (1989). Coğrafya ve liselerimizde coğrafya öğretim programları. *Coğrafya Araştırmaları, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, 1(1), 7-24. http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/cadata1_2.pdf
- Geçit, Y. (2008a). Cumhuriyet dönemi lise coğrafya öğretim programları üzerinde bir çalışma. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 18,149 – 178.
- Geçit, Y. (2008b). Liselerde coğrafya öğretim amaçlarına yönelik tarihsel bir analiz. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 17, 111-137.
- Girgin, M. (2010). Coğrafya programının (2005) kavramsal yapısı. *Doğu Coğrafya Dergisi*,15 (23), 145-156. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunidcd/issue/2438/31207>
- Görgeç, İ. (2015). Program geliştirmede temel kavramlar. H. Şeker (Ed.). *Eğitimde Program Geliştirme Kavramlar Yaklaşımlar* içinde (ss.1-18). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gülersoy, A. E. (2007). Eski ve yeni 9-10. sınıf coğrafya öğretim programlarının değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 163-173. <https://dergipark.org.tr/en/pub/deubefd/issue/25429/268268>
- Karabağ, S. & Şahin, S. (2007). Coğrafya dersi öğretim programı (2005). S. Karabağ ve S. Şahin (Ed.). *Kuram ve Uygulamada Coğrafya Eğitimi* içinde (ss.55-74). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karabağ, S. (2010). Tarihsel süreçte coğrafya dersi öğretim programlarının gelişimi. R. Özey ve S. İncekara (Ed.). *Coğrafya Eğitiminde Kavram ve Değişimler* içinde (s.77-98). Ankara: PegemA.
- Karabağ, S.(2020). *Risk jeopolitiği*. Ankara: Pegem Akademi.
- Karabağ, S., Şahin, S. ve Şahin, B. (ed.) (2021). *Coğrafya Dersi Öğretim Programları*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kaya, N. & Önal, H. (2019). 12 Eylül 1980 askeri darbesinin coğrafya öğretim programı ve ders kitaplarına yansımaları. *Milli Eğitim Dergisi*, 48 (223), 283-298.
- Kırkköser, S. (2021). Türkiye’de öğretim programları geliştirme çalışmaları. (1. Baskı). Karabağ, S., Şahin, S. ve Şahin, B. (ed.). *Coğrafya Dersi Öğretim Programları* içinde (ss.1-23.) Ankara: Pegem Akademi.
- Kızılcıoğlu, A., (2006). Coğrafya dersi öğretim programı hakkında düşünceler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. 9(16), s.1-19. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50334/651805>
- Küçükahmet, L. (2009). *Program geliştirme ve öğretim* (24. baskı). Ankara: Nobel.
- Maarif Vekâleti (1340) *1340 Liselerin ikinci devre müfredat programı*. İstanbul: Matbaa-i Amire
- Maarif Vekâleti (1934). *Lise müfredat programı*. İstanbul: Devlet matbaası
- Maarif Vekâleti (1927). *Orta mektep ve liselerin ikinci devre müfredat programlarına zeyl*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- MEB (1952). *Lise Müfredat Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (1956). *Lise Müfredat Programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB (2005). *Coğrafya dersi öğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1949). *Geçmişten günümüze millî eğitim şûraları*. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164715_4_sura.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- MEB, (1970). *Geçmişten günümüze millî eğitim şûraları*. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165001_8_sura.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2023).

- MEB, (1988). *Geçmişten günümüze millî eğitim şûraları*. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165252_12_sura.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- MEB, (2024). *Türkiye yüzyılı yeni maarif modeli*. <https://mufredat.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 13.06.2024).
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev. Ed). Ankara: Nobel.
- Öner, S. (2021). Coğrafya dersi öğretim programları ile ilgili yayınların analizi (2000 sonrası). (1. Baskı). Karabağ, S., Şahin, S. ve Şahin, B. (Ed.). *Coğrafya Dersi Öğretim Programları* içinde (ss. 194-221) Ankara: Pegem Akademi.
- Özçelik, D. A. (2016). *Eğitim programları ve öğretim* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Özüdoğru, H. (2015). *Cumhuriyetten günümüze coğrafya dersi öğretim programlarında sosyal politika konularının yeri*, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sekin, S. ve Özel, A. (2003). 9. sınıf (lise 1) coğrafya öğretim programlarının incelenmesi ve karşılaştırması. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 7, 45-52.
- Sirkeci, İ. ve Yüceşahin, M. M. (2014). Türkiye’de göç çalışmaları. *Göç Dergisi*,1(1) 1 – 10.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2015). *Örnekleriyle eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin Kaplan, G. (2005). *Cumhuriyetten günümüze ortaöğretim coğrafya dersi öğretim programındaki değişmelerin karşılaştırılması olarak değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, M. (2021). Eğitim ve öğretimle ilgili temel kavramlar. (1. Baskı). M. Şahin ve T. Aytaç (Ed.). *Eğitime Giriş* içinde (ss. 2-20.) Ankara: Pegem Akademi.
- Şahin, B. (2019). 2005 ve 2018 coğrafya dersi öğretim programlarına yönelik karşılaştırmalı bir değerlendirme. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 17(1), 81-102.
- Şimşek, H. (2009). Methodical problem in the researches of educational history. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 42(1), 33-51.
- Taş, H. İ. (2005). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze ilköğretim II. kademe ve liselerde coğrafya dersi ve müfredatının değişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10 (14), 311-330. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunidcd/issue/2435/30947>
- Taşpınar, M. (2016). *Kuramdan uygulamaya öğretim ilke ve yöntemleri* (9. Baskı). Ankara: Edge Akademi.
- TTKB (1934). *21.7.1934 tarih ve 157 sayılı kararı*. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-kurul-kararlari-fihrist-arsivi/icerik/371> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1935). *21.9.1935 tarih ve 177 sayılı karar*. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-kurul-kararlari-fihrist-arsivi/icerik/371> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1937). *03. 09. 1937 tarih ve 67 sayılı karar*. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-kurul-kararlari-fihrist-arsivi/icerik/371> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1938). *13.09.1938 tarih ve 104 sayılı karar*. <http://ttkb.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1940). *17.10. 1940 tarih ve 191 sayılı karar*. <http://ttkb.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1941) *29.9.1941 tarih ve 131 sayılı karar*. http://kutuphanem.meb.gov.tr/cgibin/koha/opacdetail.pl?biblionumber=53582&query_desc=kw%2Cwrdl%3A%20tebli%C4%9Fler (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1942a). *27.02. 1942 tarih ve 31 sayılı karar*. <http://ttkb.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1942b). *02.11.1942 tarih ve 336 sayılı karar*. <http://ttkb.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1949). 4. milli eğitim şûra kararları. <https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-mill-egitim-sralari/icerik/328> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1949,1950) *17.09.1949 tarih ve 912 sayılı genelge*. *Tebliğler Dergisi*, http://kutuphanem.meb.gov.tr/cgibin/koha/opacdetail.pl?biblionumber=53582&query_desc=kw%2Cwrdl%3A%20tebli%C4%9Fler (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1954). *1739-42 sayılı genelge*.
1735

- http://kutuphanem.meb.gov.tr/cgi-bin/koha/opacdetail.pl?biblionumber=53582&query_desc=kw%2Cwrdl%3A%20tebli%C4%9Fler (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1957). *21.09.1957 tarih ve 215 sayılı karar.* <http://ttkb.meb.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1971a). *22.03.1971 tarih ve 110 sayılı karar.* <http://ttkb.meb.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1971b). *04.05.1971 tarih ve 173 sayılı karar.* http://kutuphanem.meb.gov.tr/cgi-bin/koha/opacdetail.pl?biblionumber=53582&query_desc=kw%2Cwrdl%3A%20tebli%C4%9Fler (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1973). *29.12.1973 tarih ve 541 sayılı karar.* <http://ttkb.meb.gov.tr/>. (Erişim Tarihi:10.08.2023).
- TTKB (1982). *19.11.1982 tarih ve 156 sayılı karar.* <http://ttkb.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1983). *08.07.1983 tarih ve 107 sayılı karar.* <http://ttkb.meb.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1987). *08. 07. 1987 tarih ve 119 sayılı karar. Tebliğler Dergisi,* <http://dhgm.meb.gov.tr/www/tum-sayilar/icerik/814> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1991a). *29.08 1991 tarih ve 131 sayılı karar. Tebliğler Dergisi,* <http://dhgm.meb.gov.tr/www/tum-sayilar/icerik/814> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1991b). *16.09.1991 ve 182 sayılı karar* (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1992a). *27.03.1992 tarihli 79 sayılı kararı.* <http://ttkb.meb.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1992b). *08.07.1992 tarih ve 190 sayılı karar.* <http://ttkb.meb.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1992c). *07. 09. 1992 tarih ve 271 sayılı karar.* <http://ttkb.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1992d). *09.09.1992 ve 277 sayılı karar.* <http://ttkb.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (1993). *15.03.1993 tarih ve 78 sayılı karar.* <http://ttkb.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (2005). *14.07.2005 tarih ve 198 sayılı karar.* <http://ttkb.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (2010). *10.02.2010 tarih ve 5 sayılı karar.* <http://ttkb.meb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (2011). *26.08.2011 tarih ve 131 sayılı ortaöğretim coğrafya dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programlarında değişiklik yapılması kararı* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21170710_fihrist_2011.pdf. (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (2014). *04. 09. 2014 tarih ve 85 sayılı ortaöğretim coğrafya dersi (10. Sınıf) öğretim programında değişiklik yapılması kararı* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21170710_fihrist_2011.pdf. (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (2017a). *Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine. Ankara, 18 Temmuz 2017.* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (2017b). *02.05.2017 tarih ve 28 sayılı kararı ortaöğretim coğrafya dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programı kararı.* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21170711_fihrist_2017.pdf(Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (2017c). *17.07.2017 tarih 84 sayılı ortaöğretim coğrafya dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) öğretim programı kararı.* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21170711_fihrist_2017.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (2018). *19.01.2018 tarih ve 26 sayılı Ortaöğretim Coğrafya Dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programı kararı* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_02/21170711_fihrist_2018.pdf (Erişim Tarihi: 30.08.2023).
- TTKB (2022). *Faaliyet raporu 2022. İzleme ve Değerlendirme Başkanlığı. Ankara: MEB.*

- Tuncel, İ. (2021). Program geliştirmenin kuramsal temelleri. H. şeker (Ed.). *Eğitimde Program Geliştirme Kavramlar Yaklaşımlar* içinde (ss. 19-67) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Turoğlu, H. (2006). Orta öğretim coğrafya müfredatında yapılandırmacı öğrenme. *Türk Coğrafya Dergisi*, 0 (47), 147-156. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tcd/issue/21234/227856>
- Üçışık, S. & Sekin, S. (2001). Lise coğrafya dersi öğretim programının amaçlarına yönelik eleştirel bir yaklaşım. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (4), 49-59. <https://dergipark.org.tr/en/pub/marucog/issue/451/567275>
- Yıldırım, A. ve şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. Baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, C. ve Zeybek, H. İ. (1997). Ders geçme ve kredili sisteme göre liselerimizde coğrafya öğretimini yeri ve bazı sorunları. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 10 (1), 309-320. <https://dergipark.org.tr/en/pub/omuefd/issue/20258/215224>